

брачни друг може да поднесе и по разводу брака, али најдоцније у року од једне године, уколико су у тренутку развода брака и у време подношења захтева постојали услови предвиђени законом. Тиме је санкционисано решење које је већ примењивано у пракси наших судова. Друго, док по ОЗБ досуђено издржавање није везано за рок, већ су предвиђени случајеви престанка права на издржавање (чл. 67. ст. 2), докле ЗБ уноси ново решење. Према чл. 61. ЗБ право на издржавање необезбеђеног брачног друга траје највише пет година по разводу брака. Ипак, закон предвиђа (ст. 2. чл. 61) да на захтев брачног друга суд може да продужи право на издржавање и по истеку овог рока, „ако постоје оправдани разлози, а особито ако необезбеђени брачни друг ни по истеку тог временског периода не буде способан да се сам издржава“.

6. У глави петој, која садржи посебне одредбе о тужбама у брачним споровима, има неколико нових решења. Тако, од правила да се брачне тужбе могу да поднесу и преко пуномоћника са специјалним пуномоћјем, предвиђен је изузетак да се то не може чинити када је у питању развод брака по узајамној сагласности брачних другова. Исто тако, када брачни другови траже да се брак разведе по узајамној сагласности обавезно је присуство оба брачна друга на рочишту за покушај мирена. Ако се овај услов не испуни сматраће се да је захтев за развод брака по узајамној сагласности повучен.

7. У завршним одредбама, глава шеста, предвиђено је да ступањем на снагу Закона о браку престаје да важи Закон о имовинским односима брачних другова НР Македоније из 1950.

СР Македонија је прва од наших социјалистичких република која је донела своје породично законодавство. Покушали смо да укажемо на нова решења која су у овом делу, у брачном праву, усвојена у поређењу са нашим досадашњим законодавством, без намере да овога пута критички разматрамо ова решења.

В. Бакић

ТРАЈНА ВРЕДНОСТ РАДБРУХОВОГ „УВОДА У ПРАВНУ НАУКУ“ (*)

Ово дело Г. Радбруха (G. Radbruch) (1876—1949), једног од најугледнијих немачких филозофа и теоретичара права, од своје појаве (1910) доживело је осам издања (осмо 1929) која је сам писац допуњавао и актуелизовао. После смрти Радбруха, девето издање (1952) приредио је К. Цвајгерт (K. Zweigert), редовни професор Универзитета у Хамбургу, на основу Радбрухових забележака о могућим допунама. Приређивач К. Цвајгерт је унео на одговарајућа места неке ставове из Радбрухових

(*) Gustav Radbruch: *Einführung in die rechtswissenschaft* — 12 durchgearbeitete Auflage, nach dem Tode des Verfassers besorgt von Konrad Zweigert, K. F. Koehler Verlag, Stuttgart, 1969, S. 284.

студија и чланака, објављених у међувремену, а у позитивноправним одељцима и сам унео неке неопходне допуне, наравно настојећи да буду што више у духу и стилу Радбрухове мисли. Већ ови подаци о судбини једног дела са скромним насловом, иначе невеликог по обиму, сами собом показују његову изузетну вредност и посебан значај. Поготову када се зна да се у назначеном раздобљу појавио врло велики број књига са истоветним или сличним насловом и у Немачкој и у другим земљама. Управо зато треба скренути пажњу, колико то границе једног осврта омогућују, на низ околности које су битно допринеле изразитим својствима овога дела.

1. Полазећи од тога да постоји потреба за уводним и општим делима за правну науку, која су намењена бар трима различитим категоријама заинтересованих, које су иначе толико међусобно различите да се обично прибегава писању и одговарајућих уводних дела са посебном наменом, Г. Радбрух је настојао и, треба одмах рећи, сјајно успео да припреми једно дело које је подједнако намењено свим заинтересованим — на првом месту студентима права, затим професионалним правницима и најзад свим неправницима-лаицима. У садржини и облику овога дела осећа се уравнотежење онога што може представљати основни фонд знања студената права који се упућују у изучавање бројних научних дисциплина о држави и праву, са оним што може представљати трајан проблемски оквир интелектуалног и практичног ангажовања професионалних правника на различитим подручјима, као и са оним што је доступно, потребно и схватљиво лаицима с просечном културом који се иначе у свакидашњем животу сусрећу с питањима државе и права. Несумњиво је да се пред писца таквих дела постављају далеко сложенији задаци него пред писце дела са једном, посебном наменом, па њихове резултате треба и нарочито ценити. При томе, наравно, оцена резултата не може се дати само са становишта намене дотичног „увода” већ првенствено са становишта његове научности у најширем смислу те речи, усклађености са општим степеном развоја правне науке. Што се тиче и првог и другог, Г. Радбрух је успео да пронађе једну формулу уобличавања уводних знања за правну науку, која се показала веома погодном, бар у деценијама у којима су се јављала побољшана издања његовог „Увода у правну науку”. Као такво, ово дело је прихваћено и цењено како у Немачкој тако и у свету.

2. Нема сумње да је високи домет овога дела, — у својој врсти такав да су готово сви приказивачи и оцењивачи, којих је, уз то, сразмерно велики број, налазили само речи признања и похвала, које иду и дотле да се дело сврстава у класична — само потврда срећног споја вишеструких погодности које пружа целокупна научна мисао Г. Радбруха, а ништа мање и његова друштвена делатност, његова личност. У средини с високом филозофском културом и традицијом, са врло развијеним друштвеним наукама, у средини која је протеклих деценија само још више доживљавала драматично испољавање борбе за успостављање модерног државно-правног поретка, са падовима какав је доживела за време

хитлеровског фашизма, са искуствима два светска рата итд. формирала се научна личност Г. Радбруха. Иако са јасним и довољно одређеним филозофским, научним и друштвеним опредељењем, Г. Радбрух се није напросто сврстао у неку од моћних струја, али није постао ни еклектичар ни заступник неког неутрализма. У деценијама када се водила оштра борба између различитих филозофско-правних школа, а понајвише између нормативизма и социологизма, Г. Радбрух, је изградио своју филозофску, методолошку и правну позицију. Он је све потпуније афирмисао, у оквирима новокангизма, метод филозофског дуализма и релативизма. Али, при томе је имао и слуха за многе доприносе разних струја, посебно оних који су највише допринеле развоју филозофије културе. Захваљујући томе, његов „Увод..." је постао право обележје једне синтезе и резимирање вишестраних и плодних, и по методолошким оријентацијама и по резултатима, праваца (али без наслага бесплодне и одбојне еклектике). Избегавши опасности и слабости једностраних оријентација, Г. Радбрух је нарочито у своме делу и овим делом показао, у великој мери, где су могуће тачке приближавања разних погледа. Његова општа филозофија права и теорија постала је изврстан оквир уобличавања уводних знања, подједнако прилагођен великој традицији и модерним струјањима и тековинама. Његово схватање задатака и улоге правне науке као делатне, друштвено ангажоване науке, ослобођене претеране „специјализације" и „чистунства" управо тиме што се повезује с осталим друштвеним наукама, одговарало је основној матици у развојним токовима правне науке модерног доба. Уз све то, смисао за одбир најзначајнијих питања, смисао за њихово постављање у склопу основних знања, без изфорсираног и наметљивог наглашавања онога што сам писац заступа — допринели су пријемчивости овога дела у разним срединама. Дакле, и својом филозофском оријентацијом и својом методологијом и својим стилем изношења уводних знања о праву и држави, Г. Радбрух је више но ико други пронашао — „намерно" или „случајно" сасвим је неважно — оне путеве који воде приближавању разних струја у многим „распарчане" правне науке.

3. Иако сваки писац целокупним својим делом показује своје ставове о улози правне науке, па тако и Г. Радбрух, у одељку с насловом „Правна наука" (с. 252—271) подвучено је оно што је и иначе потврђено и, чак, убедљивије показано целом садржином „Увода..." Радбрух је далеко од сваке помисли о некој безвредности правне науке, помисли коју је оштро изрекао Ј. Х. фон Кирхман (Kirchmann) 1847. године и по њој постао чувен, те наглашава, употребљавајући речи В. Вунта (W. Wundt) да је правна наука „компликованија од свих других наука" јер има и сложен предмет и још сложеније задатке. Одбацујући ускост тзв. правног позитивизма, који се уврежио у модерној правној науци, који је целокупно право свео на постојеће прописе, а задатак правне науке на трагање за свим решењима у кругу тих прописа, Г. Радбрух шире схвата и право и задатке правне науке. По њему, право је део културе датог друштва, а правна наука је дужна да врши свестрану анализу ове творевине. Све што доприноси осветљавању права, његовом

описивању и објашњавању, јесте задатак ове науке. Она је и емпиријска и нормативна наука. Као нормативна, она мора да се бави позитивним прописима и да врши тумачења тих прописа, конструкцију појмова и њихово систематизовање. Све то изискује специфично правно мишљење, које по својој моћи превазилази мишљење у другим областима. Но, позитивни прописи не представљају целокупно право, па је то и нагнало представнике тзв. „школе слободног права“ да практична решења траже изван прописа, рачунајући са осећањем правде и свешћу судија и правника-практичара. У складу са схватањем права и улоге правника неизбежно се одгајају правнички кадрови, организују студије, ствара се професионална етика и друштвена улога правништва.

4. У складу с таквом методолошком оријентацијом уследио је и Радбрухов начин разматрања предмета ове књиге, у целини и појединим деловима. Нигде се не осећа неко уско позитивистичко становиште, јер право не осветљава „кроз прописе“ и описивањем појединих правних установа, већ првенствено као саставни део целокупне културе, односно укупних друштвено-историјских услова у којима се право ствара и развија. Зато ту има указивања на везу са економским животом, са политичким збивањима, са појединим факторима културног живота, са историјским чињеницама, а нарочито са становишта утицаја свега тога на изграђивање права као вредности уопште и појединих правних вредности посебно. Захваљујући свему томе, подједнако су истакнуте историјска и савремена димензија права, његових најважнијих установа. Тако су одговарајући проблеми свестраније постављани, добили су већу тежину, омогућили шире и потпуније увиде у сложену стварност. Право и правне установе у таквом сагледавању показују се са својим стварним друштвеним значајем и значењем. Пошто и не постоје сами за себе, правни облици добијају одређену друштвену садржину и смисао и тек помоћу тог смисла врше своју улогу, а такође тек откривањем тих момената правна наука остварује своје задатке. Исто то, само на свој начин, постиже и правна пракса. Следствено томе, Радбрух своја разматрања утемељује на неопходним подацима, оним најважнијим који су довољно упечатљиви или који су у маси осталих података добили одређени значај. Али ни њих не узима у циљу описивања појединих правних установа, већ у циљу њиховог заснованијег објашњавања. Уопште, тежиште разматрања налази се на откривању развојних тенденција и подлоге структурисања модерног права и правних установа. Зато такво сагледавање не оптерећују појединости и неважне ствари, али истовремено у предњи план избијају најважнији моменти. Самим тим, целина права је истакнутија од његових делова и појединости, а поготову од свега онога што нема неког приметног значаја за целину. Управо зато што су најважнији подаци о развоју и изгледу модерног права и државе уклопљени у објашњења и оцене, у развијање одређених поставки, књига има изразиту теоријску физиономију, а њена садржина окренута је на уопштавања чак и онда када су изложена питања и установе одређеног позитивног права.

5. Захваљујући свом особеном стилу излагања, Г. Радбрух је изнео на релативно малом простору многа питања, концизно обрадио низ предмета. Дело је богато и садржином и мислима. Кратким запажањима, анализама и оценама које увек иду у дубину, а не расплињавају се у ширину, писац успева да ангажује читаоца, да га подстакне да и сам мисли о третираним питањима, да се сложи са писцем или да заузме неко своје становиште. Наравно, не увек и не свакога, али у том погледу дело је довољно подстицајно. А пошто је већ такво, само дело не припада делима која представљају „лако и забавно штиво“, али оно не спада ни у ред неких изузетно тешких и херметичких текстова. Вероватно и због збијеног излагања, Радбрух не постиже јасноћу и елеганцију израза, мисли често и сложеније саопштава но што би се то очекивало, с обзиром на његово иначе однеговано излагање. Иако су многе ствари само скициране, иако је што-шта само наговештено и назначено, без разраде која би их учинила разумљивијим и уобличенијим, у целини чак и оне указују у којем правцу се могу тражити даља обавештења, која сазнања могу употпунити сазнања која су могућна у границама једног уводног дела, иначе изразито малог по обиму. Уосталом, једно од битних обележја Радбруховог разматрања било којег предмета јесте оно што би се могло означити „ширином културних хоризоната“ који су потребни савременом човеку да би схватио свет у којем се налази. Стога Радбрух прибегава на многим местима подсећању на податак из културне историје, на мисао неког чувеног уметника, на примере великих правника и сл. којим освежава и чини занимљивијим правничко разматрање. На тај начин, постаје убедљивија потреба за широким културним хоризонтима за сваког правника, него што је то, иначе, основано, изричито наглашавање које се тако често и другде сусреће.

6. Што се тиче структуре излагања и технике уобличавања материје која је књигом обухваћена, Г. Радбрух се ограничио на готово најупштеније поделе, које означавају одговарајући наслови (што је доле предочено), па зато и нема у самом тексту даљих и подробнијих разграничења између мањих делова текста. Додуше, то, донекле, надокнађују тематска означавања садржине сваке странице на њеној горњој маргини, па и у прегледу садржине књиге. Ипак, све то не отклања утисак да систематизација материјала није ригорозно изведена, како се то обично чини у књигама које имају више или мање успелу уџбеничку схематику. Зато је и општа структура књиге и поменута подела прилично упрошћена, што само по себи материју чини лакшом уколико уколико избегава познате „лабиринте структурисања“, али и отежава уколико не пружа потребне структурне оквире захваћене материје. Но, најважније је то да Радбрух све ствари тако поставља и повезује да се не осећа нека произвољност или збрка, што се неизбежно осећа, иначе, у књигама које нису довољно срећене. Писац неосетно и природно прелази са једног на друге предмете, па то готово сасвим надокнађује недостатке привидно упрошћене и наизглед недовољне унутрашње поделе материје. Књига није компонована од низа есеја, а ни само излагање није есејистичко. Њена упрошћена структура, која пада у очи спољном посматрачу, има

сложену садржину, далеко сложенију но што би се то очекивало. Пореда тога, Радбрух нигде не настоји да изведе формалне дефиниције предмета којим се бави, али су појмови довољно одређени, јер им у разматрању даје једну садржину или бар не ствара збрку и противречности у појмовима и између појмова. Наравно, и због тога у његовом делу не сусрећу се сви или највећи број „стандардних појава“ правне науке. Битно је то да су главни појмови садржински и доследно развијани, па зато и недостајање њихових формалних дефиниција, а такође и одсутност неког њиховог „архитектонског“ распоређивања и повезивања, не иде на штету разумевања и праћења мисли. А недостајање многих споредних и изведених појмова готово се и не осећа.

7. Први део „Право и правда“ (с. 12—53) садржи у виду скице готово све најважније поставке које је Радбрух развио у својим такође цењеним и познатим филозофско-правним списима (Custav Radbruch: Rechtsphilosophie, siebte Auflage, nach dem Tode des Verfassers besorgt und biographisch eingeleitet von D. Dr. Erik Wolf, K. F. Koehler Verlag, Stuttgart, 1970, S 392; у овој књизи налазе се приложени и најважнији чланци). По Радбруху, за разлику од природе где владају нужност, неминовност, односно „морање“ људског понашања, с једне стране, и царство чистих идеала и идеја где владају закони чистог „требања“, с друге стране, налази се, такорећи у међупростору, царство културних појава у којем се испољавају људска хтења, делања и творевине (нпр. логика, наука, уметност, држава, разна правила итд.) и ту владају закони требања (Sollengesetze). Све што се налази у култури истовремено се појављује и као вредност, а то мноштво вредности срећује се сходно некој хијерархији зависној од мерила оцењивања. Између вредности и стварности нема поклапања већ се увек јавља већи или мањи раскорак. Постоје три основне врсте правила или норми: обичај код којег су толико зближени стварност и требање, да је оно што је нормално истовремено и нормативно; објективни и идеални морал (Sittlichkeit) код којег је требање потпуно независно од стварности, па важи независно од тога како се људи постављају, какав им је субјективни морал и понашање (Moral); право представљају норме, при чему је требање знатно одвојено од стварности, па зато зависи од тога како се поставља и понаша већина, односно како делује стварна моћ која иза тога стоји. Право сачињавају норме које регулишу људски живот у заједници; оне су опште и важе за низ људи и ситуација, најчешће су некако кодификоване и до њих се долази сазнањем; право се разликује од морала и по томе што оно регулише спољашња понашања људи, а морал унутрашња душевна стања; право је на неки начин минимум морала; но, није основано тврђење да је право хетерономно, а морал аутономан; најбитнија и једина поуздана разлика јесте у томе што морал израста у замишљеном или стварном осамљењу (Vereinzelung), морал је некодификован и до њега се долази интуицијом. Осим тога, право се одликује и тиме што има циљеве, а да би било исправно, право, истинско (као што је рекао Stammler »richtiges Recht«) вековима и у најновије доба развијају се учења о природ-

ном праву. Оно даје мерила и вредности позитивном праву, а позива се на статичну или променљиву „природу човека“ или, пак на „природу ствари“ у најновије време. Слично се поставља и питање везаности права за идеју права: ова идеја проистиче из три основне вредности које су њени саставни елементи: правде, сврсисходности и правне сигурности. Као посебна вредност самог права, а не људи, правна сигурност се испољава у следећим моментима: право је позитивно и законско, затим, суђење по праву засновано је на чињеницама, а не произвољности, даље, постоји могућност отклањања и исправљања заблуда, најзад, постоје систем поделе власти чиме се постиже то да се уравнотежује законодавство са управом и судством, који примењују опште норме. Друга вредност, сврсисходност своди се на испуњење етичких дужности, гарантовање спољне слободе и основних људских права. Што се тиче правде, она је најзначајнија вредност и узима се као основно мерило вредновања и оцењивања позитивног права. Она је апсолутна вредност (као што су лепота у уметности, истина у науци, добро у етици), па се из саме себе изводи. Језгро јој је предзаконска мисао о једнакости, у формалном и садржинском смислу. Схватајући тако право, Радбрух је и дошао до своје кључне тврдње да постоји „законско неправо“ и „надзаконско право“ и тако, у ствари, модификовао тезу о природном праву и правди као саставним деловима права.

8. Следећих десет делова, у ствари, представљају посебну целину у којој су захваћени предмети појединих грана права, односно позитивно-правних дисциплина. По тематским одређењима и насловима углавном се види Радбрухова подела права и правних наука, али то није позитивно-правно излагање. — „Државно право“ (с. 54—87) посвећено је претресању повезаности права и државе, значају уставног поретка, развоју модерне уставности превазилажењем сталешке и апсолутне државе, улози начела поделе власти уопште и код обезбеђења људских основних права посебно, историјском изгледу монархијског принципа, парламентарној влади, суштини федеративне државе и, најзад, Бизмарковом, Вајмарском и Бонском уставу. — „Приватно право“ (с. 88—111) садржи питање поделе права на јавно и приватно, утицајима римског права на немачко право, основни појам субјективног права, правног лица, стварном и облигационом праву, о Немачком грађанском законнику и савремености, о породичном праву. — „Трговачко право“ (с. 112—118) показује особине овог права, његову повезаност са грађанским правом, значај у стварном животу. — „Привредно и радно право“ (с. 119—134) показује услове настранка ове нове гране права, утицај ратне привреде, социјализације, односа привреде и државе, даље настанак радног права са уговорима о раду и тарифним уговорима, питање саодлучивања и уопште односа послодавца и радника. — „Кривично право“ (с. 135—157) садржи погледе на основне проблеме ове гране права, на кривичноправне системе, питање казни, значају начела законитости, традиционалном и модерном судији и сл. — „Судско право“ (Gerichtsverfassungsrecht, S. 158—184) односи се на питања поделе власти, судске независности, адвокатуре, улоге судова у

стварању права, учешћу лаика у суђењу, утицају јавног мњења и сл. — „Процесно право” (с. 185—197) показује какво је било суђење по инквизиционом поступку, какав је значај увођења модерног поступка, значај начела јавности, усмености, материјалне истине итд. — „Управно право” (с. 198—207) садржи објашњења о појму управе, о појави и развоју управног права, о управном спору, о самоуправи, о државној заштити безбедности грађана. — „Црквено право” (с. 209—224) расправља о значају односа цркве и државе, о улози цркве у стварању права, о католичкој и протестантској цркви, о папству, конкордату и сл. — „Међународно право” (с. 225—251) садржи питања о појму овог права, о међународном приватном праву, о развоју овог права, о међународним судовима и организацијама, о ратном праву, о етичким питањима рата и мира и сл.

9. По речима Радбруха, у основи целе књиге налази се поставка, која је уједно и основна за филозофију права, о „супротности неког индивидуалистичког и неког наиндивидуалистичког схватања о праву” (с. 266—267). Корени ових опречних схватања налазе се у целокупном културном систему, па у вези с тим долази и до афирмације одговарајућих личности и оријентација (с. 24, 42). По индивидуалистичком схватању, право и држава су у служби појединаца, њихове среће и благостања, односно културног уздицања. Право нема неке своје вредности, већ се његова вредност, у ствари, изводи из моралних вредности појединаца. Оно је још у римском праву допринело изградњи појма субјективног права (с. 95), а и касније у регулсању положаја појединаца по грађанским кодексима (с. 98) и у кривичном и административном праву (с. 207). По наиндивидуалистичком схватању, пак, држава се посматра споља, као целина, пре свега, у међусобној борби с другим државама, а такође противницима изнутра, као неки организам због којег постоје људи, а не обратно; зато је ово схватање оптерећено најчешће религијском, ирационалном и мистичном филозофијом и идеологијом. Такво схватање је утицало и на обликовање правних установа, па је, на пример, немачко приватно право под његовим утицајем, чак и породично (с. 94—95) кривично (с. 135) и административно право (с. 198). Та схватања, свако на свој начин и у различитим друштвеним условима, довела су и до теоријског и практичног уобличавања правне државе, с једне стране, и ауторитарне државе, с друге стране, (с. 23, 55, 59, 85 и др.), а између тих крајности јавиле су се тезе о тзв. културној држави, односно социјалној правној држави. — Као спољни израз тих различитих схватања јавиле су се борбе политичких партија, међу којима Радбрух разликује: конзерватизам који је ирационалан и недемократски, затим либерализам који сматра да државу и право треба подредити интересима појединаца, а тежи за демократијом и очувањем моралних вредности појединаца. Између тих крајности налази се политички католицизам, социјализам и комунизам, чији су погледи такође специфични.

10. Оно што особито одликује ово дело јесте Радбрухово уважавање марксизма. Иако су и претеране и неосноване нацистичке оптужбе да је

он „ноторни марксист“ (због чега је, поред осталог, иако Немац морао емигрирати из Хитлеровске Немачке), несумњиво је да он спада у ред оних ретких истакнутих грађанских филозофа права свога времена који су настојали да заузму бар коректан став према марксизму. Он је то учење познавао, посвећивао му пажњу у својим радовима, коректно га излагао и настојао да схвати његове теоријско-практичне домаћаје. Подсећајући да је историјски материјализам пружио нова сазнања и плодносноне хипотезе (с. 50), он наглашава улогу класне борбе и интереса (с. 27, 30, 124, 134 и др.), условљеност права и друштвено-економским чиниоцима (с. 117), а многе правне установе, међу којима и оне најзначајније нпр. својина и уговор), објашњава са становишта њихове класне садржине и функције (с. 127, 133). Уопште, с обзиром на укупан изглед овога дела, може се рећи да је дато значајно место марксистичком схватању државе и права, чак сразмерно знатно више него низу других схватања која су преовлађивала у тадашњој грађанској науци. А то само по себи значи много више и од формалног питања да ли је Радбрух себе сматрао марксистом и да ли су му други то приписивали у виду „оптужбе“ или „признања“.

11. Ово опште дело, са широким и дубоким захватом, снажно илуструје Радбрухов демократски и прогресивни став у основним питањима теорије и праксе политичког организовања и коришћења тековина модерног права. Радбрух је трагао, с високим степеном објективности, за оним тенденцијама развоја политичког система и правних уснова, које су означавале савлађивање средњовековних и апсолутистичких структура и успостављање модерног грађанског државно-правног поретка. Али, при томе, Радбрух се клони сваког некритичког и апологетског улепшавања тих уснова. Зато не пропушта да нагласи и њихову историјску ограниченост, формализованост и противречности између њихове садржине и облика. Његово демократско и прогресивно опредељење, усталом, поврћено и делом и мишљу, нарочито се испољава у одлучним осудама деспотских, конзервативних и ирационалистичких облика, а нарочито италијанског фашизма и Хитлеровског нацизма. Он је подвргао критици и одговарајућу идеологију. Све то, међутим, не ремети изразиту академску одмереност и демократско-хуманистичку усмереност, са ширином и отвореношћу за велике вредности модерног права.

12. Када се Радбрухов „Увод...“ посматра у целини, поставља се и следеће основно питање: да ли и колико својом садржином и обликом одговара неодређеним, а ипак присутним и неизбежним, захтевима у погледу једног „стандардног“ знања на подручју правне науке, које је истовремено и потврда и ознака постигнутог општег нивоа науке у датом времену? У томе погледу не може бити никаквих дилема. Чини се да је управо то један од битних разлога успешности овога дела. Оно је по многим мерилима заиста погодило оне просторе правне науке на којима се налазе средишња знања о праву, утврђивана током протеклих деценија.

При томе, та средишња знања су постављена у различитим дисциплинама, те нису и не могу бити у „границама” неке од тих дисциплина. Ово је заиста увод у целокупну правну науку. Зато се у њему налазе и знања са подручја филозофије права и осталих дисциплина, све до оних посебних и позитивноправних дисциплина. Али не у неком вештачком и механичком склопу, већ у прелазима и прожимањима. Отуда и назначена подела на два дела — први, у којем су дате филозофско-правне поставке и, други, у којем су оцртани предмети позитивноправних дисциплина — имају само, тако рећи, практично и техничко значење, а, у ствари, дубоко су и изнутра повезани. Посебни одељци нису специјалистички, већ садрже скицу основних проблема и појмова у дотичним гранама права, односно научним дисциплинама. Иако је Радбрух познат и као истакнути критичар, он је успео, управо захваљујући таквом приступу и претресању, да подједнако компетентно изложи кључна питања свих поменутих дисциплина. Као филозоф и теоретичар, он је с подједнаким мерилима откривао оно што битно карактерише поједине гране права, учачао оно што је опште и специфично у појединим правним установама и све то доводио у везу са суштинским својствима права и темељним појмовима. Он је настојао и успео да покаже утемељење општих филозофско-правних поставки на подручјима свих грана позитивног права. Нигде се не осећа оптерећеност „специјалношћу” и, сходно томе, позната тежња за истицањем „своје” дисциплине уз истовремено запостављање или непознавање осталих. Слика је целовита и поред разноврсности посматраних подручја. У перспективи појединих подручја, односно главних правних установа које садрже, главни правни принципи права и главни проблеми правне науке су показани као животнији и ближи стварности.

13. Свестрана оцена овога дела, као и сваког другог, подразумева сагледавање и његових достигнућа и недостатака. Јер, и најбоља дела имају неизбежне непотпуности и недостатке, али у таквим делима то је потиснуто вредностима које дају право место и улогу дотичном делу као тековини науке. Радбрухов спис, оцењиван сас вих страна и са свих становишта, показује се као један од најуспелијих у својој врсти и по многим својствима се може сматрати узорним. По општој вредности и непролазности достигнућа, ово дело је репрезентативно за једну епоху у развоју правне науке. Својим трајањем оно добија у значењу и значају за правну науку уопште. Оно деценијама подједнако успешно остварује сложену функцију водича кроз правну науку. Оно представља изврстан извод кључних проблема права и правне науке, па због тога и пружа могућност увида и у најпростије и у најсложеније области права, а самим тим и јесте истински увод у правну науку. Као такво, ово дело је изишло из првобитних језичких граница (преведено је на руски 1915, пољски 1924, шпански 1930, јапански 1958, италијански 1961.) потврђујући и на тај начин да одговара правним искуствима многих земаља, да је и довољно модерно и довољно савремено и поред тога што је, у првобитном облику, одавно угледало света.